

РОЗДІЛ І. ПРОБЛЕМИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.091.313

Юлія Бугера

Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка
ORCID ID 0000-0002-0361-0811

Наталія Дідик

Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка
ORCID ID 0000-0001-5852-2379
DOI 10.24139/2312-5993/2020.09/003-011

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТУ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті проаналізовано сутність та значення мотиваційного компоненту готовності студентів спеціальності 016 Спеціальна освіта до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Визначено, що для розвитку мотиваційного компоненту найбільш ефективними є інтерактивні технології підготовки студентів. Описано особливості використання різних інтерактивних технологій в освітньому процесі закладів вищої освіти. Зроблено висновок про те, що інтерактивні технології наочно відтворюють майбутню професійну взаємодію і дають змогу апробувати знання здобувачів вищої освіти на практиці в максимально наближеній до практичної діяльності, інтерактивній формі.

Ключові слова: інтерактивні технології, професійна готовність, формування готовності, мотиваційний компонент, підготовка фахівця.

Постановка проблеми. У час соціально-економічних перетворень актуальним стає формування компетентного фахівця із професійно значущими характеристиками. Становлення професіонала починається ще під час навчання в закладі вищої освіти й вирішальну роль при цьому відіграє навчальна мотивація здобувачів вищої освіти. За визначенням Л. Дзюбко, навчальний мотив розуміється як система соціальних, природних і особистісних чинників, які спонукають відвідувати заклад освіти, виконувати вимоги викладачів, включатися у процес навчання, долати труднощі, реалізовувати власні схильності в освітньому процесі, розвивати здібності, прагнути до навчальної взаємодії тощо (Дзюбко, 2011, с. 89).

Аналіз актуальних досліджень. Навчальну мотивацію майбутніх фахівців вивчали: О. Карпенко, І. Мельничук, Т. Слободян та ін. (Журавель, 2010; Мельничук, 2008; Лях, 2010; Нікітіна, 2010; Слободян, 2008). О. Карпенко зауважує, що мотивація є ключовою складовою успішної діяльності як працівника, так і здобувача вищої освіти (Карпенко, 2008, с. 19). Зокрема, результати дослідження Т. Слободян свідчать, що головними мотивами в

освітньому процесі здобувачів вищої освіти є мотиви, що стосуються навчальної діяльності тільки опосередковано, тобто вирішальним мотивом у їх навчанні є одержання диплому; а бажання отримати та мотивація набуття фахових знань знаходяться на середньому та низькому рівні (Слободян, 2008, с. 74-75). О. Карпенко дослідила, що головними мотивами абітурієнтів є: пізнавальний інтерес, потреба здобути гуманітарну освіту (38,5 %); професійний інтерес (40,7 %); соціальні мотиви (8 %) (Карпенко, 2008, с. 20).

Метою нашої статті є визначення особливостей застосування інтерактивних технологій як засобу формування у студентів мотиваційного компоненту готовності до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Для реалізації мети було використано такі **методи дослідження**: загальнонаукові (аналіз, синтез, зіставлення, узагальнення, систематизація) для вивчення наукових джерел із проблеми дослідження; конкретно-наукові: метод порівняльного аналізу, за допомогою якого схарактеризовано середні числові значення мотивів навчальної діяльності майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. Результатом професійної підготовки здобувача вищої освіти є його готовність до майбутньої професії та отримання професійних компетентностей.

На нашу думку, ключовим аспектом готовності студентів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (далі діти з ООП) є мотиваційний компонент, який включає орієнтацію майбутніх фахівців на діалогічне спілкування, партнерство і взаємодію з учнями та позитивне ставлення до них.

Для діагностики навчальної мотивації здобувачів вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта нами використано опитувальник «Діагностика учбової мотивації студентів» (Н. Бадмаєва) (Дзюбко, 2011, с. 107-110). Результати дослідження відображено в таблиці 1.

Як свідчать результати проведеного дослідження, у майбутніх корекційних педагогів найбільш виражений комунікативний навчальний мотив та мотив творчої самореалізації. На середньому рівні вираженості знаходяться соціальні, професійні та мотиви уникнення. Найменш вираженими є мотив престижу та учбово-пізнавальний. Таким чином, можна проаналізувати, що у студентів усіх курсів, крім другого, переважає комунікативний мотив навчальної діяльності. Тоді як найменший рівень вираженості в більшості студентів має учбово-пізнавальний мотив.

Виходячи з цього, вважаємо, що для підготовки високопрофесійних фахівців, здатних адаптуватися до змінних умов дійсності, важливим є застосування інноваційних методів навчання, що спрямовані на ефективне

засвоєння знань студентами, розвиток їх інтелекту, набуття вмінь і навичок, досвіду самоосвіти, якостей, які сприятимуть творчій самореалізації.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика середніх числових значень мотивів навчальної діяльності майбутніх фахівців спеціальності 016 Спеціальна освіта I-IV курсів

Мотиви	Курси				Загальний показник	Ранжування
	I	II	III	IV		
Комунікативні мотиви	3,41	2,90	3,39	3,46	3,42	7
Мотиви уникнення	2,96	3,13	3,02	2,91	3,0	3
Мотиви престижу	3,04	2,63	3,16	3,09	2,98	2
Професійні мотиви	3,28	2,56	3,00	3,37	3,05	4
Мотиви творчої самореалізації	3,39	2,92	3,11	3,47	3,22	6
Учбово-пізнавальні мотиви	3,09	2,45	2,85	3,14	2,88	1
Соціальні мотиви	3,22	2,78	3,17	3,31	3,12	5

Сьогодні поширені такі форми взаємодії викладача та здобувачів вищої освіти на навчальних заняттях: пасивна, активна та інтерактивна, залежно від вибору яких добираються й відповідні навчальні методи (Журавель, 2010; Лях, 2010; Нікітіна, 2010, с. 30). Відповідно до вимог сучасності, у процесі підготовки фахівців спеціальності 016 Спеціальна освіта набуває особливої актуальності застосування різноманітних педагогічних інновацій, що ґрунтуються на суб'єкт-суб'єктній (активній) взаємодії учасників освітнього процесу (Мельничук, 2011, с. 4). Саме, такими інноваціями виступають – інтерактивні технології, які, на думку, Т. Войцях, Т. Журавель, Т. Лях, І. Мельничук, О. Нікітіна та ін., є найбільш ефективними для засвоєння знань і набуття досвіду взаємодії (Войцях, 2015, с. 7). Т. Войцях вважає, що інтерактивність є спеціально організованою пізнавальною діяльністю, що має виражену соціальну спрямованість та є процесом взаємного впливу суб'єктів один на одного. Крім того, застосування інтерактивних технологій уможлиблює створення ситуацій успіху, сприяє: активізації мисленнєвої діяльності, активної міжсуб'єктної взаємодії, свободи вибору, смислотворчості, рефлексії, емоційності, інтересу та професійної мотивації (Мельничук, 2011, с. 21). Отже, до інтерактивних методів належать методи організації процесу соціальної взаємодії, результатом якої виступають нові знання, уміння й навички.

Відтак, інтерактивне навчання сприяє стимулюванню розумової, емоційної та соціальної активності майбутніх фахівців у практичній

діяльності та виступає сукупністю послідовних та закономірних активностей викладача та здобувачів вищої освіти, на основі застосування засобів інтерактивних технологій (Мельничук, 2011, с. 21). Слід відмітити, що інтерактивні технології орієнтовані на домінування активності учасників у процесі навчання, а також широку взаємодію їх як із педагогом, так і між собою (Журавель, 2010; Лях, 2010; Нікітіна 2010, с. 33).

Основними складовими інтерактивного підходу є виконання учасниками інтерактивних вправ та завдань, головна особливість яких полягає у спрямуванні їх на закріплення матеріалу й вивчення нового. Серед них виділяють: творчі завдання; роботу в малих групах; рольові, імітації, ділові та навчальні ігри; застосування суспільних ресурсів (зустріч зі спеціалістом, екскурсії); позааудиторні методи навчання: змагання, радіо та газети, фільми, спектаклі, виставки, презентації, пісні, казки; робота учасника у ролі ведучого групи (методика «рівний – рівному»); проблемні та дискусійні питання і проблеми, зокрема: проєктивні техніки, «один – вдвох – усі разом», шкала переконань, «каруселі», «зміни позицію», телевізійні ток-шоу, дебати, симпозіум тощо; розв'язання проблем («дерево рішень», «мозковий штурм», «аналіз казусів», «переговори та медіація») тощо (Журавель, 2010; Лях, 2010; Нікітіна 2010, с. 33). Отже, до інтерактивних відносяться методи навчання, які організовують процес взаємодії та сприяють виникненню в учасників «народження нового» знання.

І. Мельничук вважає, що комплексним засобом інтерактивних технологій є навчальні тренінги, у яких реалізуються необхідні умови розвитку особистісного і фахового зростання здобувачів вищої освіти, які включають різноманітні ігрові технології (Мельничук, 2011, с. 22).

Відтак, інтерактивні ігри являються найбільш поширеним та ефективним методом взаємодії між учасниками навчально-виховного процесу (Войцях, 2015, с. 43). Основним їх завданням є створення умов для виділення учасниками нового значущого для себе досвіду поведінки, який допоможе зрозуміти та здійснити аналіз труднощів, що виникали в різних життєвих ситуаціях. Інтерактивна гра визначається як активний метод навчання, що уможливорює зміну індивідуальної моделі поведінки та набуття нового досвіду, що є результатом спеціально організованої взаємодії учасників.

Ураховуючи результати діагностики, з метою підвищення мотивації навчальної діяльності здобувачів вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта, вважаємо за необхідне запроваджувати різноманітні інтерактивні технології. У своїй викладацькій діяльності ми застосовуємо такі форми роботи:

1. Активні методи навчання: участь у науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, активне обговорення проблем із фахівцями-практиками тощо. Зокрема, ці методи сприяють стимуляції пізнавального інтересу та цікавості здобувачів вищої освіти; розвитку професійного мислення (наприклад, створення проблемних педагогічних ситуацій, які стимулюють до дискусії).

2. Тренінгу особистісного зростання, з метою стимуляції розвитку професійно важливих якостей здобувачів вищої освіти. Наприклад, нами проводився тренінг, який включав заняття, що розвивали інтраперсональну та інтерперсональну конструктивну активність, зокрема: саморегуляцію, самостійність, креативність, інтелектуальність; конструктивну активність: комунікабельність, емпатійність, моральність, відповідальність; трансперсональну конструктивну активність: Его-ідентичність, самоприйняття, аутентичність, трансцендентність, самоактуалізацію. На нашу думку, всі ці складові особистості є важливими в майбутній діяльності здобувачів вищої освіти.

3. Активне використання ігрових технологій роботи. З досвіду роботи можна сказати, що це значно сприяє підтримці інтересу здобувачів вищої освіти до навчання. Зокрема, ми активно застосовуємо в освітньому процесі: соціальні ігри, такі як: Гюнтера Хорна «Сімейні психрети», «Коржики», «Хаос», «Прийомні психрети», «Особливі психрети»; психологічні ігри із застосуванням методу казкотерапії «Скрина доброго чарівника», «Майстер казок», «Берегині саду»; метафоричні асоціативні картки («Сімейні цінності», «Таємниці моєї душі», «Життєві ситуації та кризи», «Проблеми-бульбашки» та ін.); психологічні листівки з притчами («Кроки до мудрості», «Скарбниця життєвих сил») та ін.

Досить актуальною, на нашу думку, є психологічна соціальна гра «Звичайні сім'ї – незвичайні діти». Ця гра є авторською модифікацією гри Гюнтера Хорна та є особливо актуальною в роботі з сім'ями, які виховують дітей із порушеннями психофізичного розвитку.

Ми використовували гру на практичних заняттях зі здобувачами вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта з метою кращого розуміння ними внутрішньо-сімейних і соціальних процесів, у яких знаходиться сім'я дитини з особливими освітніми потребами.

Опишемо особливості її застосування. Гра включає набір зі 130 карток з висловлюваннями, які описують різноманітні аспекти емоційної й соціальної компетентності, властивої цій категорії сімей. Можна доповнювати гру картками, підготовленими учасниками самостійно. Для

прикладу: «Я приймаю те, що люди можуть по-різному ставитися до особливостей моєї дитини», «Життя здається мені несправедливим» тощо.

Згідно з правилами гри, учасники повинні витягнути по одній картці і зачитати її. Якщо прочитане властиве для учасника, то він залишає картку собі, або передає картку іншому учаснику, якщо вважає, що її зміст більше підходить для нього, при цьому, обґрунтовуючи свою думку. За умови, що картка не підходить ні йому, ні іншому учаснику, то вона відкладається в «кошик для сміття». Коли всі картки розподілені, учасники зачитують вголос збережені в себе картки та аналізують їх. Викладач при цьому спостерігає та керує ігровим процесом. Ця гра допомагає: відреагувати почуття; знизити емоційну напругу; одержати зворотній зв'язок; усвідомити і проаналізувати теми, заборонені суспільством; повірити в себе; різносторонньо подивитись на проблеми сімей, які виховують дітей із особливими освітніми потребами.

Вважаємо, що оволодіння студентами методикою проведення гри дозволить використовувати її в майбутній професійній діяльності з метою адекватного сприйняття ситуації; гармонізації внутрішньо-сімейного спілкування родин, де виховуються діти з особливими освітніми потребами, надання підтримки батькам цих дітей; відкриття нових можливостей і ресурсів сім'ї у взаємодії з рідними та соціумом. Адже, гра створена спеціально для роботи з сім'ями, які виховують дітей із особливими освітніми потребами. Гра допомагає батькам та їхнім дітям зрозуміти й поділитися з іншими своїми прихованими переживаннями і непростими думками в безпечному колі гравців. Це сприяє розвитку впевненості в собі і власних силах, адекватному сприйняттю життєвої ситуації. Відкриваються нові можливості й ресурси у взаємодії з дитиною, близькими, соціумом.

Досить цікавою в застосуванні є метафоричні асоціативні картки «Компас вибору професії» (О. Блінов), які призначені для розкриття свідомих і несвідомих виборів професійної діяльності людини, проведення аналізу її мотиваційних переваг. Картки рекомендуємо використовувати на першому курсі під час вивчення навчальної дисципліни «Вступ до спеціальності». Сюжетом є 108 карток, на яких є авторське зображення повсякденного життя людей, їх робочого одягу та професійної діяльності. Крім цього, у грі застосовують картки з порадами для швидкого досягнення мети в житті, картки з діловими та особистісними якостями, схеми-платформи для поглибленого вивчення психологічних особливостей особистості та її відповідності вибраній професії, матриця професій.

З допомогою «Компасу вибору професії» можна вирішити такі завдання: провести презентацію різних професій у простій доступній для

студентів формі; активізувати визначення професійних переваг людини через емоційно-образне сприйняття їх сюжетів; розкрити наявність сенситивних професійних особистісних якостей; здійснити розкриття потенціалів людини; скласти психологічний портрет особистості; змоделювати ситуації з теперішньої та майбутньої діяльності; розкрити і змоделювати прояв внутрішніх потреб і переваг людини до тієї чи іншої професії; розкрити здібності людини до групової роботи.

Таким чином, застосування інтерактивних технологій сприятиме розвитку комунікативності та креативності здобувачів вищої освіти; наочному відтворенню майбутньої професійної діяльності й уможливлуватиме апробацію їх знань на практиці в інтерактивній взаємодії, яка максимально подібна до практичної діяльності.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, за результатами діагностики у студентів переважає комунікативний мотив навчальної діяльності та мотив творчої самореалізації. На нашу думку, для того, щоб досягти високого рівня професійної готовності здобувачів вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта, потрібно процес фахової підготовки будувати з допомогою інтерактивних технологій, розвиваючи їх прагнення до самоосвіти, формуючи професійну зрілість за допомогою їх активної участі в інтеракціях, навчаючи виявляти професійно-важливі якості й розвиваючи вміння рефлексії професіогенезу.

Перспективними напрямками нашого дослідження є складання програми підвищення рівня розвитку навчальної мотивації з використанням інтерактивних технологій та її апробація у процесі фахової підготовки в закладі вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

- Варга, Л. І. (2015). Вплив інтерактивних технологій на формування комунікативної культури майбутніх учителів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 4 (48), 300-304 (Varga, L. I. (2015). The influence of interactive technologies on the formation of communicative culture of future teachers. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 4 (48), 300-304).
- Войцях, Т. В. (2015). *Ігрові технології: просвітницько-профілактичні ігри*. Київ (Voitsiakh, T. V. (2015). *Game technologies: educational and preventive games*. Kyiv).
- Дзюбко, Л. В. (2011). *Діагностика навчальної мотивації*. Київ (Dziubko, L. V. (2011). *Diagnosis of learning motivation*. Kyiv).
- Журавель, Т. В., Лях, Т. Л., Нікітіна, О. М. (2010). *Використання інтерактивних методів та мультфільмів у профілактиці ризикованої поведінки*. Київ (Zhuravel, T. V., Liakh, T. L., Nikitina, O. M. (2010). *The use of interactive methods and cartoons in the prevention of risky behavior*. Kyiv).
- Карпенко, О. Г. (2008). *Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти* (автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04). Київ

(Karpenko, O. H. (2008). *Professional training of future social workers in the conditions of university education* (DSc thesis abstract). Kyiv).

Мельничук, І. М. (2011). *Теорія і методика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах* (автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04). Тернопіль (Melnychuk, I. M. (2011). *Theory and methods of professional training of future social workers by means of interactive technologies in higher education institutions* (DSc thesis abstract). Ternopil).

Сисоєва, С. (2011). *Інтерактивні технології навчання дорослих*. Київ (Sysoieva, S. (2011). *Interactive technologies of adult learning*. Kyiv).

Слободян, Т. (2008). *Мотивація до навчання студентів спеціальності «Соціальна робота»*. Київ (Slobodian, T. (2008). *Motivation to teach students majoring in "Social Work"*. Kyiv).

РЕЗЮМЕ

Бугера Юлія, Дидык Наталья. Інтерактивні технології як средство формування мотиваційного компонента готовності студентів к роботі з дітьми с особыми образовательными потребностями.

В статье проанализированы сущность и значение мотивационного компонента готовности студентов специальности 016 Специальное образование к работе с детьми с особыми образовательными потребностями. Отмечено, что для подготовки высокопрофессиональных специалистов, способных адаптироваться к изменяющимся условиям действительности, важным является применение интерактивных технологий подготовки студентов. Описаны особенности использования различных интерактивных технологий в учебном процессе учреждений высшего образования. Сделан вывод о том, что интерактивные технологии наглядно воспроизводят будущее профессиональное взаимодействие и позволяют апробировать свои знания на практике в максимально приближенной к практической деятельности, интерактивной форме.

Ключевые слова: интерактивные технологии, профессиональная готовность, формирование готовности, мотивационный компонент, подготовка специалиста.

SUMMARY

Bugera Yuliia, Didyk Nataliia. Interactive technologies as a means of forming a motivational component of students' readiness to work with children with special educational needs.

The article analyzes the essence and significance of the motivational component of readiness of students of speciality 016 Special education to work with children with special educational needs.

The results of diagnostics of the educational motivation of future specialists of this speciality are described. In particular, it was determined that in students of all courses, except the second, dominate the communicative motive of the educational activity, and the lowest level of expression in most students has a learning-cognitive motive.

It is highlighted that for the training of highly qualified specialists able to adapt to changing conditions of reality it is important to use innovative teaching methods aimed at effective learning by students, development of their intelligence, skills, self-education, qualities that will promote creative self-realization.

It is noted that application in the speciality 016 Special Education of pedagogical innovations, which are based on the active subject-subject interaction of the participants of the educational process, is especially relevant in the process of training specialists. It is

determined that the interactive technologies of student training are the most effective for the development of the motivational component.

Peculiarities of using various interactive technologies in the educational process of higher education institutions are described.

It is highlighted that achieving a high level of readiness of future specialists for professional activity is possible if the process of professional training will focus on a generalized model of the system of training future specialists using interactive technologies; to form in them stable motives of professional growth based on active participation in interactions, aspiration to self-education, a reflection of a professional genesis, a statement of results of professional self-development.

It is concluded that interactive technologies clearly reproduce future professional interaction and allow testing one's knowledge in practice in the closest to practical activities, interactive form.

Key words: *interactive technologies, professional readiness, readiness formation, motivational component, specialist training.*

УДК 37.015.3-056.313:316.362

Валько Тетяна

Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка

ORCID ID 0000-0002-2173-3428

DOI 10.24139/2312-5993/2020.09/011-020

ПОГЛЯДИ ПЕДАГОГІВ З ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО СІМ'Ю В ПІДЛІТКІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

У статті представлено результати дослідження участі педагогів у процесі формування уявлень про сім'ю в підлітків з інтелектуальними порушеннями. На основі анкетування виявлено характерне превельювання впливу спеціального закладу освіти та педагогів, зокрема, над тим вихованням, що здійснюється батьками в родині. Обґрунтовано наявність труднощів у формуванні повноцінної моделі родини в підлітків з інтелектуальними порушеннями. Виокремлено чинники, що впливають на підвищення якості формування уявлень про сім'ю даної категорії учнів.

Ключові слова: *педагоги, підлітки, інтелектуальне порушення, уявлення про сім'ю, заклад спеціальної освіти.*

Постановка проблеми. Сучасний розвиток спеціальної освіти в Україні актуалізує проблему готовності педагогічних працівників до формування в учнів соціальної та громадянської компетентностей. Відповідно, одним із основних завдань спеціального закладу освіти є підготовка учнів до самостійного сімейного життя та формування комплексу необхідних для цього уявлень. Вплив батьків зазвичай є домінуювальним, проте підлітки з інтелектуальними порушеннями, зокрема, ті, які навчаються в закладах інтернатного типу, більшу частину свого часу перебувають в оточенні педагогічного персоналу, через що сімейний вплив зводиться до мінімуму. Водночас інтелектуальне порушення заважає учням повноцінно осмислити